Kisemberek helytállása

Donáth Péter – az MTA doktora, az ELTE TÓK professzor emeritusa – *kis*emberekről írt *kis*monográfiának, valamint *mikro*történet írásnak határozza meg alkotását. A „Kisemberek" helytállása: tanítóképzés Baján a szerb megszállás alatt és nyomán 1918–1923 című kötet egy izgalmas stílusban, szakmailag precízen megírt monográfia. Öt levéltár anyagainak megkeresésével, tanulmányozásával, valamint egyéb források, szakmunkák felhasználásával készült. A szerző képes az olvasó érdeklődését folyamatosan fenntartani, élményszerűen megmutatni a Bajai Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézet sorsát, tanárainak elhivatottságát egy különleges történelmi időszakban.

A könyvet olvasva egyértelművé válik: Donáth Péter fontosnak tartja, hogy kiegyensúlyozott, a történelmi kataklizmát elszenvedő „kisemberek" iránt is empatikus leírást adjon a történtekről, egyszersmind a korabeli aktorok motivációit korrektül felidézze. A kisemberek felé fordul, ám nem a kisemberek*től* kér információkat, hanem módszerével, a dokumentatív-elbeszélő módszerrel elválasztja a forrásközlést és annak értelmezését, lehetőséget adva az olvasónak arra, hogy a szerző gondolatmenetét, következtetéseit ellenőrizze.

Ennek következtében a munkában a mikro- és makroszintnek egy sajátos értelmezése jelenik meg: a mikroszintű perspektíva alanyaihoz, a „kisemberekhez", tetteik rekonstruálásához a makroszintű elemzések módszereit használja fel a szerző a tőle megszokott bravúros stílusban. Határozott törekvése, hogy az elbeszélésben megjelenő társadalmi-politikai mechanizmusok megjelenítése, a mikrotörténetírás sajátosságainak megfelelően, túlmutasson a látszólag parciális történeten, egyben maradjon elfogulatlan. Úgy fordul tehát a mikrotörténetírás felé, hogy szándékai szerint megtartja az objektivitás reményét – ez a törekvés elgondolkodtató. Ugyanakkor elfogadja: a múlt rekonstrukciójának lényege a *megértés,* nem a tények puszta megtalálása, ezért mindig kontextusokat mutat meg, összefüggéseket láttat. Polányi Mihály (1994) szerint a megismerés minden aktusában benne van annak a hallgatólagos és szenvedélyes hozzájárulása, aki megismeri, amit éppen megismer. Ez az összetevő nem egyszerű tökéletlenség, hanem minden megismerés szükségszerű része. Karl Popper (1997) pedig egyenesen azt állítja, azt a történelmet írjuk, ami érdekel bennünket. Minden estere Donáth monográfiájában azt a történelmet írta meg, olyan mikroszintű kontextusokat tár fel számunkra, amely a tanítóképzés 150. évfordulóját ünnepelve méltán érdekelhet számos (sőt számtalan) olvasót.

A Bajai Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézet sorsát, az intézet tanárainak, oktatóinak kálváriáját 1918 novemberétől mutatja be, a szerb megszállástól indítva. Érdekfeszítően festi meg a tanítóképző 1921 augusztusában történő felszabadulását, majd a szerb megszállás megszűnését követő magyar hatósági eljárások mozgatórugóit és a tanítóképző intézet „kisembereinek" erre adott válaszait. Öt nagy részre, azon belül négy nagy fejezetre bomlik az írás. A fejezetek azonnal elgondolkodtató kérdések sorát vetik fel, hol szószerint, hol az olvasó fejében továbbélve: Szabad-e a magyar tanítóképzés fennmaradásáért hivatali esküt tenni a megszállóknak? A kényszer szülte innovációk és súlyos megpróbáltatások tanéve. Magukra hagyottan vitázva, kétség és remény között, már-már kilátástalan helyzetben. Epilógus: megváltás és/vagy újabb megpróbáltatások?

Nagyon érdekes, ahogyan a monográfia azt mutatja meg, hogy nem a nagy történelmet író hatóságok tetteivel párhuzamosan, nem azok mellett, hanem egyenesen az azok ellenében fellépő, elhivatott

„kisemberek", az egyéni elhivatottságok, az egyéni harcok-küzdelmek tartották meg a Bajai Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézetet az utókornak. Nagy szavaknak tűnhet, mégis a könyvet olvasva kirajzolódik előttünk: többek közt például Amler Antal igazgató úr, Luibl György gyakorlóiskolai tanító anyagi és emberi áldozatvállalásai nyomán maradt életben az épület, az oktatás, a tanítóképzés Baján. A szerbek megtűrték a tanítóképző intézetműködését, s bár fizetést nem adtak, (szerencsére) többé nem törődtek vele, kijelentésük szerint az igazgató renitenciája miatt. Később, már 1922-ben, a magyar hatóságok részéről komolyan felmerült, hogy be kellene zárni, s az épületei egészét a hivatalok rendelkezésére bocsátani. 1922-ben és 1923-ban Amler igazgató úr kétségbeesett leveleket írt a tanítóképző megvédése érdekében.

Az életből vett történetek, a hiteles forrásokból vett mikrotörténetek felhasználásával Donáth Péter egy regény izgalmát és lüktetését adja munkájának. Az eltűnő idő nyomába eredve azt bizonyítja be, hogy mindaz, ami elmúlt, halhatatlan (Frankl, 1997; Pilinszky, 2003), árnyalja, komplexebbé varázsolja a makrotörténelmet, a könyvet olvasva pontos(abb) képet kaphatunk az adott korban élő emberek perspektívájának megismerésén keresztül (Gyáni, 1997, 2010) az intézet mindennapjairól.

A mikrotörténelem a csönd történelme, a nevelés és oktatás történetét kutatónak sok csöndet szükséges feltárnia ahhoz, hogy el- és beszámolhasson a tanítóképzés múltjáról (Escolano, 2007; Golnhofer és Szabolcs, 2009; Gyáni, 2000). A történelem ily módon való értelmezése meghaladja azt a világfelfogást, amely megkövetelte, hogy pontos másolatot alkosson egy, a feltételezés szerint statikus valóságról. Ugyanakkor érzékennyé teszi az embereket a mindenkori jelen dinamikus elemei iránt, a változás kikerülhetetlenségét tanítja (White, 1977). A tanítóképzés múltjának megismerése intellektuálisan azért érdekes, mert az, ami belőle egyáltalán megismerhető, hozzásegít jelenünk pontosabb megértéséhez, valamint a jövő kedvezőbb formálásához (Gyáni, 2000). Azt gondolom, hogy a történelem pontosan ezért és ebben az értelemben az élet tanítómestere.

A Bajai Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézet igazgatója is felteszi a villoni kérdést: küszködni a tanítványokért, a tanítóképzésért– mindez nem hiábavaló? Azzal, ahogyan „kisemberek" szakmai életét gondos elhivatottsággal feltárja, élettöredékeiket történeti perspektívába helyezi Donáth Péter, azzal, ahogyan megnyitja a tudás Atlantiszait, megnyugtató válaszokat ad a jelenleg küszködő „kisemberek" számára. A történelmi tudás alapot és lehetőséget nyújt arra, hogy megnyilvánulhasson az embernek a jövő közös alakításában vállalt egyéni felelőssége, valamint saját sorsa iránti felelősségének megértése és elfogadása (White, 1977). Vajon a tanítóképzés ügyéért, egy eszméért milyen kompromisszumok köthetők? Természetesen a jelenben is aktuális, mindig aktuális kérdéseket nyújt át ez a könyv. A válaszok megtalálását pedig elegánsan meghagyja az olvasónak.

Amit a címbéli idézőjel előrevetít, igazzá válik: ebben a monográfiában nagy emberekről olvashatunk, mert az válhat nagygyá, akit ilyen kiválóan megírnak. Nagyon jó, kimondottan élvezetes olvasni Donáth Péter nyelvileg tökéletesen megformált mondatait, az élmény további kutatásra és olvasásra indító. Ami pedig a legérdekesebb benne...de hagyjunk teret az olvasó kíváncsiságának is.

Donáth Péter (2018): *„Kisemberek" helytállása: tanítóképzés Baján a szerb megszállás alatt és nyomán 1918-1923.* Budapest: Trezor Kiadó.

Kolosai Nedda

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Tanító- és Óvóképző Kar
Neveléstudományi Tanszék

Irodalom

Escolano, A. (2007). Posztmodern vagy késő modern? Új megközelítésmódok az utóbbi évtizedek neveléstörténet-írásában. In Bíró Zsuzsanna Hanna & Pap K. Tünde (szerk.), *Posztmodern kihívások a pedagógiatörténet-írásban.* Budapest: Gondolat Kiadó.

Frankl, V. E. (1997). *Orvosi lélekgondozás – A logoterápia és az egzisztenciaanalízis alapjai*. Budapest: UR Könyvkiadó és Multimédia Stúdió Kft.

Golnhofer Erzsébet & Szabolcs Éva (2009). *Iskola és történeti emlékezet – Felmérés 1947-48-ból.* Budapest: Gondolat Kiadó.

Gyáni Gábor (1997). A mindennapi élet mint kutatási probléma. *Aetas,12*(1) http://www,aetas.hu/1997_1/1997_t9.htm Utolsó letöltés: 2009.07.06.

Gyáni Gábor (2000). *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése.* Budapest: Napvilág Kiadó.

Gyáni Gábor (2007). A megtapasztalt és elbeszélt múlt. In Gyáni Gábor (szerk.), *Relatív történelem.* Budapest: Typotex. 187–207.

Gyáni Gábor (2010). A mindennapi élet mint analitikus kategória. In Gyáni Gábor (szerk.), *Az elveszíthető múlt.* Budapest: Nyitott Könyvműhely. 42–67.

Polányi Mihály (1994). *Személyes tudás: úton egy posztkritikai filozófiához*. I-II. Budapest: Atlantisz Kiadó.

Popper, K. (1997). *Megismerés, történelem, politika. Válogatott írások és előadások.* Budapest: AduPrint.

White, H. (1977). A narrativitás értéke a valóság megjelenítésében. In White, H. (szerk.), *A történelem terhe.* Budapest: Osiris Kiadó. 103–143.